

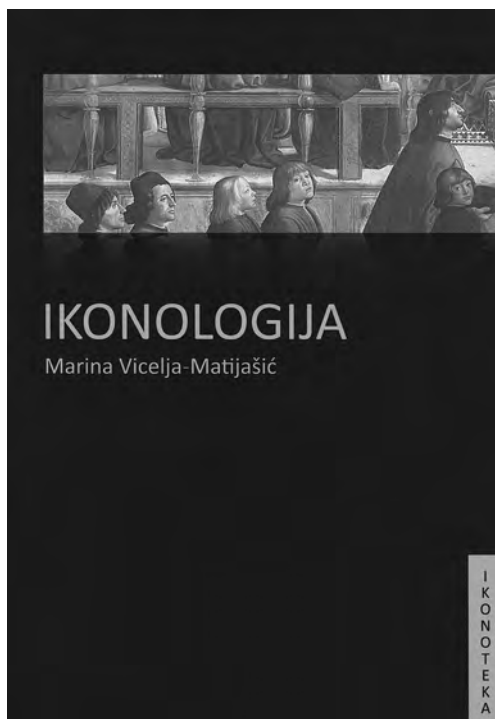
Sanja
Cvetnić

Sve što ste željeli znati o ikonologiji

MARINA VICELJA-MATIJAŠIĆ,
Ikonologija: Kritički prikaz povijesti metode,
Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2013., 252 str.
ISBN 978-953-7075-01-2

Od tri povijesnoumjetničke metode razvijene krajem 19. i u prvim desetljećima 20. stoljeća udarce suvremenih znanstvenih moda najbolje preživljava ikonologija (donekle i ikonografija). A što se dogodilo s drugim povijesnoumjetničkim metodama?

Metoda poznavalaštva, perjanica među povijesnoumjetničkim metodama (prema francuskom izrazu *connaissance* ili engleskoj inačici te riječi, *connoisseur* i *connoisseurship*), koja okuplja skup specijalističkih znanja u pitanjima umjetničkih opusa, pa i ukusa, odavno je izgubila primat. Kolone povjesničara umjetnosti-poznavatelja, različitih naraštaja, predvođene Bernardom Berensonom, Robertom Longhijem ili Federicom Zerijem uzanosito hodaju još samo povijesnim stazama povijesti umjetnosti. Preživio je doduše koji poznavatelj u Italiji (i Hrvatskoj, Nizozemskoj, Njemačkoj...), a da postoje, znamo jer povremeno "iskoče" u žižu stručne pozornosti, pa čak i pod svjetla medija nekim atributivnim problemom, rjeđe izložbom ili povijesnoumjetničkom monografijom pisanom starinskim načinom, koji Talijani sažeto opisuju hagiografskom krilaticom: "vita, morte e miracoli". Poznavalaštvo kao metoda ne određuje uzbudljive teme simpozija za suvremenu publiku (prošlo je vrijeme članaka naslovljenih primjerice *Jedan Tintoretto manje, jedan Palma više*), a povjesničari umjetnosti-poznavatelji teže se snalaze s prijavama za projekte.

Primjerice, zastaju u rubrikama gdje valja napisati "društvenu vrijednost projektnih rezultata", jer predvidjeti što nova atribucija znači "društvu u cjelini", znači upasti u akrobatiku riječima bez puno uvjerenja, premda to ne znači da očekivanog značaja nema, samo ga je teško administrativno izraziti bez vratolomija.

Metoda stila, koja je kroz kategorije Heinricha Wölfflina (*Kunstgeschichtliche Grundbegriffe: Das Problem der Stilentwicklung in der neueren Kunst*, 1915.) katapultirala

povijest umjetnosti u vrijeme objave i, nekoliko desetljeća potom, u vrh humanističkih znanosti, u posljednjim je desetljećima kapitulirala. Stilom se ozbiljno ne bavi više gotovo nitko, a ako se i bavi, to ne govori javno, jer posebno angažirani partizani novih pristupa godinama s veseljem navještaju: "Der Stil ist tot!". Povjesničari umjetnosti, poklonici stilskih analiza i zaključaka izvedenih tim putem, ako su i preživjeli desetljeća potpune nezainteresiranosti za stilska određenja, mogu možda pronaći sumišljenike u isto tako malom (ili još manjem) broju povjesničara književnosti i glazbe, ali mislim da – ako i razgovaraju o tim temama – to trenutno rade u ilegali.

Međutim, ikonologija i, nešto manje, ikonografija, u punom su rastu, a zašto je to tako, nije lako ukratko odgovoriti. Uzroci uključuju odnose moći, globalne trendove, vizualne studije, populizam, postmodernu, civilizacijski trenutak i još mnogo toga, no zacijelo i moć te metode da uključi različite pristupe umjetničkom djelu i različite razine tumačenja, da proguta i interdisciplinarnost i multidisciplinarnost (kao i njezinu mekšu inačicu transdisciplinarnost), da pruži ruku imagologiji, kulturnoj antropologiji, kulturalnim studijima itd., da likovna djela promotri kao društvenu činjenicu, da ju ispita kao tekst, svjedočanstvo, poruku, a ne "samo" kao likovnu pojavu. Sve što ste željeli znati o ikonologiji, njezinim predcima, rođenju, rastu, pa i o uzrocima njezine znanstvene moći, a niste imali gdje pročitati (na jednom mjestu i na hrvatskome jeziku), sada je dostupno u knjizi Marine Vicelje-Matijašić *Ikonologija: Kritički prikaz povijesti metode*.

U *Prologu*, gdje ukratko objašnjava motive pisanja knjige i najavljuje njezin sadržaj, Marina Vicelja-Matijašić povlači razdjelnicu između ikonografije i ikonologije: "Ikonologija i ikonografija povezane su metode istoga ishodišta/polazišta, ali različitih ciljeva. Ikonografija

je metoda deskripcije, a ikonologija metoda interpretacije. Ikonografija prepoznaje, imenuje, klasificira, katalogizira i opisuje sadržajne elemente «slike», dok ih ikonologija objašnjava, povezuje i prevodi u koncepte i postavlja u kontekste. Također, pokušava procijeniti ulogu koju je djelo imalo u prostoru u kojemu je nastalo te nastoji rekonstruirati percepciju sadržaja kako ga vidi gledatelj kojemu je bilo namijenjeno. Ikonologija od početka postavlja ključno pitanje: zašto je određena slika poprimila ovakav oblik u određenome vremenu?" S razriješenom dilemom oko pojmova, u daljnjem tijeku knjige, Marina Vicelja-Matijašić vodi čitatelja ikonološkim putevima (i stranputicama, zato je ovo izdanje već u naslovu označeno kao "kritičko") kroz tri osnovna poglavlja: prvo *Temelji*, potom *Tradicija i nove perspektive* te na poslijetku *"Nova ikonologija"*.

U *Temeljima* najviše pozornosti posvetila je sudbini Aby Warburga i Erwina Panofskog odnosno njihovim istraživanjima, djelima i naslijeđu. U prikazu Warburgovih demona i Dekana, u analizi otkuda i zašto se rađa zanimanje za vertikalne sekcije likovnog i kulturnog naslijeđa, kako je nastao *Atlas Mnemosyne*, što je opsjedalo Warburga kao problem, tko su bili ljudi koji su očuvali *Atlas* nakon Warburgove smrti, pod kojim je okolnostima Warburgova knjižnica napustila Hamburg, gdje se smjestila u Londonu, kako je tamo dočekana Warburgova ikonološka metoda i kakav je utjecaj s vremenom proizvela, Marina Vicelja-Matijašić postigla je doista iznimno vješti spoj jasnoće, razumijevanja i onoga što bismo mogli suvremenim rječnikom nazvati "korisnički pristup". Ona čitatelju doista želi pomoći da razumije metodu, a ne nužno pokazati sve što zna o svemu što se nje tiče. Pojedininim djelima ključnima za intelektualnu povijest, primjerice *Perspektiva kao simbolička forma* Erwina Panofskog iz 1927. godine, u knjizi *Ikonologija: Kritički prikaz povijesti metode* Marina

Vicelja-Matijašić posvetila je potpoglavlja, čime je naglasila temelje na kojima se ikonologija kao metoda zasniva do danas.

U poglavlju *Tradicijska i nove perspektive* čitatelj može pratiti širenje metode, njezinu internacionalizaciju, ponajviše kroz ključnu osobu toga razdoblja, Ernesta Gombricha, njegovo naslijeđe i prijepore koje je metoda (zapravo od početka, ali tijekom vremena sve više) izazivala. U tom poglavlju čitatelja vodi kroz dva vrlo zanimljiva ikonološka krajolika na dva kontinenta: onaj europski, sa studijima koji se specijaliziraju upravo za tu metodu, a u tom poglavlju uključuje u Hrvatsku, a potom i američki krajolik, koji je Erwin Panofsky od svojih početaka na tri tamošnja sveučilišta (Princeton, Yale i Harvard) zatražio ikonološkom metodom, tako da se Amerikanci do danas od toga oporavili nisu.

Zaključno poglavlje "Nova ikonologija" Marina Vicelja-Matijašić otvara pitanjem koji je Svetlana Alpers u studiji *Is Art History?* iz 1977. godine uputila struci o mogućnosti da se okrene pitanjima atribucije, stilskoga određenja, datacije i svega onoga što je uskoro nova povijest umjetnosti odbacila prigrlivši pitanja roda, ideologije, politike, odnosa moći kao plodnije istraživačko

polje. Utjecajna studija *Iconology: Image, Text, Ideology* Williama Johna Thomasa Mitchella iz 1986. godine, koja je na neki način vratila ikonologiju u primarni kaos nakon što se pokušala desetljećima sistematizirati (šire gledano i stoljećima), jer je slike označio nestabilnim u značenju (uostalom kao i jezik, odnosno riječi). U obratima koji su sliku stavili iza zrcala, nekoliko je zlogukih prognoza, poput one popularne Hansa Beltinga o kraju povijesti umjetnosti, prošlo vrhom znanstvene mode, ali je zloguka kriješta završila poput jedne od brojnih dosjetki Marka Twaina: "Vijesti o mojoj smrti uvelike su pretjerane." Marina Vicelja-Matijašić knjigu završava sretnim lukom, koji na kraju upozorava na ugled koji su ikonologiji osigurali njezini temelji, a to su Warburg i Panofsky, pa čak i četiri stoljeća star Cesare Ripa, odnosno njegova tvrdnja da su slike "rađene da bi prikazale jednu drugu stvar od one koja se vidi okom". Tko bi odolio takvom izazovu i oku i umu? Sada, s knjigom Marine Vicelja-Matijašić metoda je u Hrvatskoj dobila i kritičku refleksiju o njezinoj snazi i slabostima, o vitalitetu i mogućnostima, pa zebnje za njezinu sudbinu ni ovdje, kao ni u globalnom pogledu nisu utemeljene. x